

ЗНАЧАЈ АМБИЈЕНТАЛНИХ ВРЕДНОСТИ У РАЗВОЈУ ТУРИЗМА КУРШУМЛИЈСКЕ БАЊЕ

SIGNIFICANCE OF AMBIENT VALUES IN TOURISM DEVELOPMENT OF KURSUMLIJA SPA

Данијела Вукоичић*, Милена Николић*, Јован Драгојловић*

Примљено: 27.09.2012. | Прихваћено: 30.10.2012.

РЕЗИМЕ: У раду је приказан значај бање кроз историју и истакнуте су њене природне карактеристике (климатске и хидрографске) које су посебно значајне за развој туризма. Надморска висина, конфигурација терена и термални извори бањи дају посебне климатске карактеристике. Температура воде до 630C и лековите компоненте које чине фосфор, кобалт, стронцијум, цезијум, рубидијум, калијум и литијум најбоље резултате постижу код лечења повреда и обољења локомоторног апарата, реуматизма, болести органа за дисање, дијабетеса, неуролошких поремећаја, болести метаболизма и малокрвности код деце. Анализа тренутног стања у бањи утврђена је методолошким поступком и критеријумима вредновања посебних природних вредности и укупних еколошких потенцијала. Резултати овог истраживања чине оријентациону основу за извођење оцена и закључака. У 2012. години укупне природне вредности бањског места оцењене су са 50 поена. На укупан резултат вредновања утицале су негативне последице изазване људским немаром. У развоју бањског места мора се испунити више захтева и задатака: заштита и рационално коришћење термоминералних извора, заштита и унапређење бањског амбијента и планско успостављање складне просторне равнотеже између грађевинско-архитектонске структуре и природног пејзажа.

Кључне речи: Куршумлијска бања, природне карактеристике, амбијенталне вредности, развој, туризам

ABSTRACT: This paper describes the importance of spas throughout the history, highlights are its natural features (climate and hydrological) to give the spa a special significance for the development of tourism. Altitude, terrain and hot springs spa provide special climatic characteristics. Water temperature up to 63 C and medicinal components

* Одсек за географију Природно-математичког факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици; ddvukoicic@gmail.com, milenan80@yahoo.com, dragojlovicjovan@gmail.com

that make phosphorus, cobalt, strontium, cesium, rubidium, potassium and lithium the best results are achieved in the treatment of injuries and diseases of the locomotor system, rheumatism, respiratory diseases, diabetes, neurological disorders, metabolic diseases and anemia in children. Analysis of the current situation in the spa was established methodological procedures and criteria of evaluation of special natural values and total ecological potential. The results of this study are based of the performance of orientation judgments and conclusions. In the year 2012. the total value of natural spa resort have been evaluated with 50 points. Evaluating the overall result was influenced by the negative consequences caused by human negligence. In the development of the spa several requirements and objectives must be met: the protection and rational use of mineral resources, the protection and improvement of the spa environment and spatial planning and the establishment of a harmonious balance between the building and architectural structures and natural landscapes.

Key words: *Kursumlija spa, natural characteristics, environmental values, the development of tourism.*

УВОД

Предмет овог рада је приказ природних карактеристика које дају јединствене амбијенталне вредности на простору Куршумлијске бање. Циљ рада је упознати се са фазама развоја бање, установити тренутно стање и могућности за развој туризма у будућности. Задатак рада јесте извршити вредновање природних вредности на овом простору. При вредновању бање коришћени су следећи критеријуми: природне карактеристике термоминералних извора, природни амбијент, уређеност и опремљеност, урбанизација и измењеност природног пејзажа. Како би вредновање било објективно аутори рада су свој суд дали на основу теренских истраживања која су вршена у јулу и августу 2012. године.

ТУРИСТИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Куршумлијска бања (21°15'40" источне географске дужине и 43°03'20" северне географске ширине) налази се на крајњим југоисточним падинама Копаоника, а југозападно од Куршумлије према превоју Преполац. Од бањског насеља се у три правца пружају живописне долине, којима теку северозападно река Бањска, јужно –Преполачки поток и северозападно долином наставља река Бањска. Њима воде путеви према Куршумлији, превоју Преполац и даље ка Косову, као и према околним селима (Вукоичић, 2008).

Бањско насеље је удаљено од главних транзитних туристичких токова у Србији. Од магистралног пута Ниш–Приштина преко Мердара, са кога се скреће код Куршумлије, бањско насеље удаљено је 14 km. Од најближе железничке станице Куршумлијска бања је удаљена 11 km. Најкраћим путем бања је од Београда удаљена 283 km, од Куршумлије као најближег града 10 km, Приштине 55 km, Ниша 76 km и Крушевца 81 km. Пут Куршумлија – Куршумлијска бања, на коме су благи успони, у потпуности је асфалтиран. До Куршумлијске бање се може доћи из

Карта 1. Туристичко-географски положај Куршумлијске бање

Map 1. Tourist - geographical position of Kuršumlija spa

Извор: Бање Србије, компанија „Новости“, Београд, 2009.

правца Куршумлије и из правца Приштине, преко Подујева. Куршумлијска бања припада четвртој групи бања са релативно повољним положајем (удаљење 3-15 km од магистралног пута, 0,5-3,0 km од регионалног пута и 0,5 km од локалног пута)(Мађејка, 2003).

Куршумлијска бања је у односу на остале туристичке дестинације удаљена од Пролом бање 32 km, Луковске бање 47 km, Ђаволје вароши 40 km и центра Копаоника 80 km (Бојовић, Плавша, 2011).

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ КУРШУМЛИЈСКЕ БАЊЕ

Лековите воде Куршумлијске бање су коришћене у праисторијско доба. За време Римљана извори су били каптирани, а у Доњој бањи је постојало насеље, на левој обали Бањске реке, дуж пута који је водио из правца Ниша, преко Куршумлије (*Ad Fines*), превоја Преполца, на Косово. Приликом изградње бањског купатила

наилазило се и на „опеке и зидине“, сребрни новац императора Филипа (244-249. године) и један римски надгробни споменик. И у српско средњовековно доба су постојала купатила и бањско насеље. Налазећи се у близини бројних рудника, Немањине престонице и средишта Топличке епископије, бања је због изванредне лековитости била на гласу. Куршумлијска бања је, као и већина других бања, запустела у доба Турака (Вукоичић, 2008.). У 1885. години коришћено је 6 извора „врुће воде“. У Првом светском рату, нарочито после угушења Топличког устанка, бања је била „готово сасвим порушена“.

Међу седамнаест бања у Србији које се помињу у „Алманаху Срба Хрвата и Словенаца“, 1924. године помиње се и Куршумлијска бања. Правилником о проглашењу туристичких места и начину наплаћивања и расподели таксе за боравак посетилаца ових места (Службене новине, бр. 298, LXXV од 25. децембра 1936. године у Београду), Србија је имала 28 туристичких места у ужем смислу, 13 туристичких места климатског карактера и 18 туристичких места бањског карактера којима је припадала и Куршумлијска бања (Мађејка, 2003).

До 1929. године Куршумлијска бања је била претежно лечилиште за сеоски свет. Краљ Александар I је 1929. године својим указом прогласио Куршумлијску бању за „опште корисну и лековиту минералну воду“. Бања је брзо мењала лик, уведено је осветљење, водовод и канализација, радило се на уређењу парковских површина и сл.

У развоју Куршумлијске бање важну улогу је одиграла изградња пруге Ниш–Прокупље–Плочник–Куршумлија, која је завршена 1930. године. У периоду од 1930. до 1940. године у Куршумлијској бањи долази до значајног пораста броја посетилаца, садржаја боравка и проширења функција бање. Дошло је до промене социјалног састава посетилаца. Обим промета туриста повећан је од 800 у 1930. години на око 1.500 пред рат, док је број ноћења премашио 20.000, а Куршумлијска бања је доспела на девето место међу бањама Србије, односно на седамнаесто место у бањском туризму у тадашњој Југославији. Просечан боравак гостију кретао се између 9 и 16 дана. Уз лечилишну функцију јако се развила и рекреативна функција бање (Вукоичић, 2008).

У току Другог светског рата у Куршумлијској бањи су разорени – оштећени смештајни и болнеолошки објекти, инвентар, парк и околне шуме, како од окупаторске војске, тако и од избеглица.

У периоду од 1948. до 1953. године, аутори и установе које су се бавиле статистиком о бањама нису имали једнаке критеријуме за избор места које треба сматрати бањским, па је од укупних 25 бања Србије било девет „републичких“ и шеснаест „локалних“ међу којима се наша и Куршумлијска бања (Мађејка, 2003).

Важнији моменти у послератном периоду развоја бање били су следећи: проглашење за климатско опоравилиште 1956. године, набавка два аутобуса за превоз гостију од железничке станице у Куршумлији до Куршумлијске бање, асфалтирање пута 1971. године, завршетак Топличке магистрале долином Косанице 1974. године и смањење транзита и буке кроз бањско насеље, подизање камп кућица за одмор радника Предузећа за путеве из Ниша са две собе и четири лежача 1972. године и Шумско-индустријског комбината „Копаноник“ из Куршумли-

је са четири собе и 16 лежаја 1979. године, регулација Бањске реке кроз бањско насеље, изградња водовода и канализације, осветљење бањског круга, успостављање аутоматске телефонске везе са Куршумлијом и изградња модерне самоуслуге од 1980. до 1982. године, преуређење виле „Милица” са 26 соба и 52 лежаја, ресторана „Преполоц” са 200 седишта и капацитетом кухиње од 600 obroка и виле „Југославије” 1995. године. Затварањем рехабилитационог центра „Жубор“, 2006. године бања престаје са радом и губи сваки значај у туризму Србије (Вукоичић, 2008.).

КЛИМАТСКЕ ВРЕДНОСТИ

Надморска висина од 442 m сврстава Куршумлијску бању у ред виших бања у Србији. Најкраћа удаљеност Куршумлијске бање од Јадранског мора је 193 km, а од Егејског 297 km (Мађејка, 2003). Како континенталност не зависи искључиво од правог растојања неког места од океана или мора, већ од правца преовлађујућег преноса ваздуха у условима опште циркулације, тако ни у овом случају близина мора нема пресудан значај. За ублажавање климе која се посебно осећа у зимском периоду, значајна је и висинска и хоризонтална разлика између бања и суседних врхова као и нагиб падина. Како се Куршумлијска бања налази на 442 m надморске висине, окружују је: Паламарски врх на висини од 790 m, са висинском разликом од 346 m, хоризонталном разликом од 1,5 km и нагибом од 20,6°, Големач са надморском висином од 815 m, висинском разликом од 371 m, хоризонталном разликом од 2,3 km и нагибом падина од 14,5°, и Преполоц чија је надморска висина 947 m, висинска разлика 503 m, хоризонтала разлика 4,8 km и нагиб падине 9,4°. Због такве природне издвојености и заштићености Куршумлијска бања има унеколико другачију климу у односу на околни простор што је и сврстава у ред бања са најумеренијом климом. Јакe термоминералне воде некаптиваних извора и извора са слободним отицањем, интензивно испаравају и дају топлоту околном земљишту и приземном слоју ваздуха што ваздух чини топлијим и влажнијим од околног и висинског ваздуха, што је посебно изражено зими (Мађејка, 2003).

Куршумлијска бања има најумеренију климу, о чему сведоче подаци температуре ваздуха, ветрова, влажности ваздуха, облачности, осунчаности и падавина. Подаци су добијени на основу мерења у метеоролошкој станици у Куршумлији у периоду од 1994. до 2004. године (Вукоичић, 2008).

Температуре ваздуха у Куршумлијској бањи добили смо на основу података Хидрометеоролошке станице у Куршумлији. Највише средње температуре ваздуха у Куршумлијској бањи су у јулу и августу, најниже у јануару. Месец мај и септембар имају приближно исте температуре ваздуха. Средње максималне температуре ваздуха највише су у августу, када достижу 32,1°C, а најнижа средња максимална температура забележена је децембра 2001. године 0,1°C. Најниже средње минималне температуре ваздуха су у јануару, када је забележено -8,7°C, а са нешто вишим температурама су фебруар и децембар (Вукоичић, 2008).

Струјање ваздуха у Куршумлијској бањи знатно је модификовано рељефом земљишта. Како се бањско насеље налази у долини реке, тако су и најчешћи ветрови који дувају у смеру пружања долине. Најчешћи ветар у бањи са 211‰ заступљености је североисточни. Куршумлијска бања са 482‰ припада групи бања са највећом честином тишина. Због природе простора бања је изванредно заштићена од јаких ветрова (Мађејка, 2003).

Услед постојања бројних термоминералних извора, њихове издашности и овлаженог тла, испаравање је појачано. Просечна годишња релативна влажност ваздуха је 77%. Највећа просечна релативна влажност ваздуха је у децембру (85%) и јануару (84%), а најмања у августу (69%), што даје предност развоју летњег туризма (Мађејка, 2003).

Средња годишња облачност кретала се од 3,9 десетина прекривености неба 2000. године, када је забележено најмање падавина, па до 6 десетина 1996. године. Просечна годишња облачност износила је 5,1 десетину прекривености неба. Посматрано по месецима највише облачности имају децембар (6,9 десетина) и јануар (6,7 десетина), док је нешто мање облачности у новембру (6,1 десетина). Најмање облачности је у току лета и то у августу (3,6 десетина) и јулу (3,3 десетина) – месеци који имају минималне падавине и највећу посећеност туриста у бањи (Вукоичић, 2008).

Највише падавина било је 1995. године (792,9 mm), а најмање 2000. године (419,8 mm). Године 2000. забележене су највише средње температуре ваздуха, што се одразило на количину падавина. Годишње количине падавина су јако променљиве, просечна годишња количина падавина је 636,72 mm. Просечна месечна количина падавина креће се од 34 mm у марту до 77,09 mm у јулу. Секундарни минимум је у августу 37,71 mm, а максимум у септембру 74,1 mm.

У периоду од 1994. до 2004. године највише дана са снежним покривачем било је 1998. године (56 дана) и 1995. године (55 дана). Најмање дана са снежним покривачем било је 1997. године – свега 19 дана, када се бележи 7 снежних дана у јануару и 6 у децембру. Снег на овим просторима се веома ретко јавља у октобру, што даје предност продужетку туристичке сезоне у бањи, а нешто већа могућност је у новембру када просечно буде до 1,9 дана под снегом. Највише снежних дана има у јануару 13,81 дан и децембру 11,36 дана. У фебруару под снегом просечно буде до 8 дана, док март има исте вредности као и новембар, када просечно под снегом буде до 2 дана. Април често није под снегом и те вредности су нешто веће него у октобру. Осталих месеци на овим просторима, у назначеном периоду, снег није забележен. Годишње максималне висине снежног покривача крећу се од 10 cm (2004. године) до 46 cm (1995. године). Последњих година висина снежног покривача се постепено смањује. Посматрано по месецима, највише дана са максималним висинама снежног покривача забележено је у децембру, а нешто мање у јануару. Највећа висина снежног покривача забележена је у марту 1995. године (Вукоичић, 2008).

ТЕРМОМИНЕРАЛНИ ИЗВОРИ

Вода Куршумлијске бање је хидрокарбонатног типа, неутралне реакције и укупне минерализације 3,12 g/l. У гасном саставу доминира угљендиоксид. Садржај радиоактивних елемената је незнатан, а температура од 14 до 63°C. За воду Куршумлијске бање карактеристичан је висок садржај карбоната, силиката, метаборне киселине, калијума, флуора и литијума, умерених садржаја калцијума, магнезијума и гвожђа и елемената који се јављају у траговима (олово, цинк, волфрам, ванадијум, калај, антимон, титан, сребро), што није случај са водама других бања Србије. Лековите компоненте чине фосфор, кобалт, стронцијум, цезијум, рубидијум, калијум и литијум. Најбољи резултати се постижу код лечења повреда и обољења локомоторног апарата, реуматизма, болести органа за дисање, дијабетеса, неуролошких поремећаја, болести метаболизма и малокрвности код деце. Медицинска служба до 2006. године била је у надлежности Завода за превенцију, лечење и рехабилитацију „Жубор“, који се налази у истоименом хотелу, који је изграђен 1982. године. Хотел „Жубор“ има 240 лежаја, а бања је 2004. године имала 396 лежаја за потребе гостију. Од 2006. године објект не ради, а почетком 2012. године одлуком Владе Србије објекти „Жубора“ дати су на управљање „Дунав осигурању“.

УЛОГА АМБИЈЕНТАЛНИХ ВРЕДНОСТИ У РАЗВОЈУ КУРШУМЛИЈСКЕ БАЊЕ

Куршумлијска бања има велике еколошке потенцијале и природне ресурсе од националног значаја, који заслужују и посебне мере заштите, уз активну улогу и одговорност, како јавног тако и приватног сектора. Непланска и недовољна одговорност друштва у протеклом периоду довела је до низа негативних ефеката, чиме се угрожавају природни лековити фактори и целокупан амбијент бањског места (деградација најатрактивнијих делова бања услед неодржавања туристичке инфраструктуре, слободног отицања термоминералне воде, неодржавања парковских површина и сл.)

Проблеме заштите бањских места у Србији посебно је фокусирао аутор Николић С. (1998), који је утврдио методолошки поступак и критеријуме вредновања посебних природних вредности и укупних еколошких потенцијала бањских места у Србији. При вредновању бања, поменути аутор је користио следеће критеријуме:

- природне карактеристике термоминералних извора;
- природни амбијент;
- уређеност и опремљеност;
- урбанизација и
- измењеност природног пејзажа.

Резултати вредновања показују да ако је бања развијенија, то је њен природни амбијент више деградиран и измењен (и обрнуто). Еколошке вредности бање мо-

гуће је очувати само активном и континуираном заштитом, која представља један од приоритета у развоју бање. Имајући у виду поменуто истраживање, као и потребу санирања постојећих еколошких последица, превенције могућих негативних ефеката у наредном периоду и очувања стабилне природно-еколошке основе будућег развоја бањских места, пуна пажња се мора посветити доношењу низа законских, просторно-планских, организационих, пропагандно-информативних и едукативних мера и активности (Јовичић, 2008).

МЕТОДЕ И РЕЗУЛТАТИ

По напред наведеној методологији и критеријумима вредновања аутор Николић је у раду „Заштита и унапређивање природних вредности и амбијентата бањских и климатских места“ анализирао 45 бања у Србији. Резултат вредновања изражен је у поенима, па су рангиране у три групе. Оптималне природне вредности бања вредноване су до 100 поена, где су термоминерални извори могли имати до 50 поена, очуваност природног амбијента до 30 поена и уређеност и опремљеност бања до 20 поена. Елементи деградације животне средине и природног амбијента вредновани су до 50 негативних поена, који су одузимани од претходних позитивних поена и то за урбанизацију од 10 до 30 поена и за деградацију и измењеност природног пејзажа од 5 до 20 поена. Све вредноване бање су разврстане у три групе, при чему су у првој групи биле бање са 50 и више поена, у другој групи бање са 30-49 поена и у трећу групу су сврстане све бање са мање од 30 поена. Тако су од могућих 100 поена само две бање добиле по 65 поена, за укупне природне вредности бањског места и то Куршумлијска и Брестовачка бања. Куршумлијска бања је од могућих 50 поена за вредност извора добила 40 поена, за природни амбијент од могућих 30 добила је 25 поена, а за уређеност и опремљеност од могућих 20 припало јој је 15 поена. Када су анализирани негативни поени, за урбанизацију, од могућих 30 поена, Куршумлијска бања је добила 10 поена, а за измењеност природног пејзажа минималних 5 поена (Николић, 1995).

Нове околности су довеле до тога да је Куршумлијска бања у потпуности изменила еколошку и амбијенталну улогу, а да су природне вредности озбиљно угрожене. Све је кренуло крајем деведесетих година са кризом на Космету, и чињеницом да се бања налази уз линију разграничења са покрајином. У рату 1999. године гађани су стари објекти у самом бањском насељу, а оштећен је и рехабилитациони центар „Жубор“. Ове и следеће године озбиљни политички и економски проблеми утицали су на број посета у Куршумлијској бањи. Како су капацитети били неискоришћени објекат је дат МУП-у на коришћење, што је додатно утицало на то да туризам нестане са овог простора. Године 2006. рехабилитациони центар „Жубор“ престаје са радом, а бања у потпуности постаје недоступна за посетиоце. Од 2006. године до данас објекти у склопу центра пропадају, а термоминерална вода слободно одлази у парковске површине бањског центра, чиме је простор у потпуности измењен и може се прогласити катастрофом јер је постало реална опасност за живи свет у бањи и њеној ближој околини.

Табела 1. Вредновање Куршумлијске бање са становишта природних вредности 2012.

Table 1. Evaluation of Kursumlija spa from the standpoint of natural resources in 2012.

I - Позитивни поени	Природне карактеристике извора 10-50	40
	Природни амбијент 5-30	20
	Уређеност и опремљеност 5-20	5
II - Негативни поени	Урбанизација 5-30	5
	Измењеност природних пејзажа 5-20	10
III - Укупне природне вредности бањског места (I-II)		50

Резултати овог истраживања могу послужити као оријентациона основа за извођење оцена и закључака. Истраживања су показала да је, при анализи природних вредности из 1995. године, Куршумлијска бања имала 65 поена од могућих 100 (Николић, 1995), а 2012. године 50 поена. Пад у броју поена настао је услед бројних негативних последица изазваних људским немаром.

Квалитет бањског амбијента је од највећег значаја кад се ради о рекреативно-туристичкој функцији. У развоју бањског места мора се испунити више захтева и задатака. Један од основних захтева је заштита и рационално коришћење основног и специфичног феномена – термоминералних извора који представљају примарну вредност и природну реткост. Примарна вредност термоминералних вода Куршумлијске бање је здравствено-лечилишна функција, а природна реткост је издашност и температура воде која представља неискоришћени потенцијал геотермалне енергије. Други специфичан задатак је заштита и унапређење бањског амбијента, који је услов одржања његове лечилишне и рекреативне улоге. Оцена од 5 поена на уређеност и опремљеност термоминералних извора показује да је ова бања изгубила лечилишну и рекреативну улогу. Трећи захтев је планско успостављање складне просторне равнотеже између грађевинско-архитектонске структуре и природног пејзажа или вегетације и парковског зеленила. Куршумлијска бања је имала јединствен и индивидуално препознатљив амбијент, а план

Слика 1. и 2. Парк испред центра „Жубор“ и извор термоминералне воде
Photo 1. and 2. Park in front of the center “Zubor” and a source of thermomineral water
(Фото: Данијела Вукоичић)

Слика 3. и 4. Парковске површине Куршумлијске бање под термоминералном водом

Photo 3. and 4. Park areas under thermomineral water of Kursumlijska spa

(Фото: Данијела Вукоичић)

је да се у наредној години изврши реконструкција свих грађевинских објеката и парковских површина што ће бањи повратити имиџ. Овакав концепт заштите и укупног развоја бање обезбедио би и перспективу развоја туризма.

ЗАКЉУЧАК

Док су грађени објекти у Куршумлијској бањи, наилазило се на старе зидине, опеке, новац и римски надгробни споменик који су сведочили да су извори ко-ришћени и у римско доба. Посебан значај ова бања је имала у српско средњовековно доба јер се налазила у близини Немањине престонице и Топличке епископије.

Куршумлијска бања је губила на значају више пута у свом развоју и то: у доба Турака, у I светском рату, II светском рату и у периоду од 2006. године до данас. У ратовима бања је у потпуности била уништена (паркови и објекти), а у најновијем периоду бања је уништена људским немаром. Слободним и неконтролисаним отицањем термоминералне воде, објекти су оштећени, паркови потопљени, а зеленило уништено.

Због природне издвојености и заштићености, Куршумлијска бања има другу-чију климу у односу на околни простор, што ову бању сврстава у ред бања са нај-умеренијом климом. Јаке термоминералне воде некаптираних извора и извора са слободним отицањем, интензивно испаравају и дају топлоту околном земљишту и приземном слоју ваздуха што ваздух чини топлијим и влажнијим од околног и висинског ваздуха, што је посебно изражено зими.

Истраживања су показала да се температура воде креће до 63°C и утврђено је да воде имају изузетно балнеолошко својство. Лековите воде Куршумлијске бање помажу у лечењу реуматизма, стања после прелома костију и хирушких интервенција, последица траума и ратних дешавања, гинеколошких обољења и неуро-лошких обољења.

Природни потенцијали Куршумлијске бање су од националног значаја и заслужују посебне мере заштите. Недовољна одговорност друштва у протеклом периоду довела је до низа негативних ефеката чиме се угрожавају природни лековити фактори и целокупан амбијент бањског места (деградација најатрактивнијих делова бања услед неодржавања туристичке инфраструктуре, слободног отицања термоминералне воде, неодржавања парковских површина и сл.). Ове негативне трендове потребно је зауставити и преусмерити мерама и активностима заштите, санације и оптималног функционалног развоја који би гарантовали трајност коришћења природних вредности и ресурса.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Бојовић, Г., Плавша, Ј. (2011): Промет туриста у бањама Копаоничке подгорине. *Зборник радова Деларџмана за географију, туризам и хотелијерство*, бр. 39, стр. 123-141.
- Вукоичић, Д. (2008): *Бањски туризам у функцији развоја ошћине Куршумлија*. Српско географско друштво, Београд.
- Закон о водама Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 30/10, Београд.
- Јовичић, Д. (2008): Стање и перспективе развоја бањског туризма у Србији. *Гласник Српског географског друштва*, Св. LXXXVIII, бр. 4, стр. 3-18.
- Леко, Т. М., Шчербаков, А. и Јоксимовић, М. Х. (1922): *Лековите воде и климатска места у краљевини Срба, Хрватиа и Словенаца са балнеолошком картиом*. Министарство народног здравља, Београд.
- Мађејка, М. (2003): Климa и њен здравствени значај у бањама Србије. Српско географско друштво, Београд.
- Николић, С., (1995): Заштита и унапређење природних вредности и амбијената бањских и климатских места. *Научно-стручни скуп Бањска и климатска места Југославије*, Савез инжењера и техничара Србије, стр. 345-359, Београд.
- Николић, С. (1998). *Природа и туризам Србије*. ЕКО-ЦЕНТАР, Завод за заштиту природе Србије, Београд.
- Протић, Д., (1995): *Минералне и термалне воде Србије*. Посебно издање, књ. 17, Геоинститут Београд, Београд.
- Топографска карта 1:50000. Војногеографски институт 1971. године, лист 581-4; Куршумлија 4.
- Хидрометеоролошки завод Србије, 1994-2004, Београд.